

Trine Søndergaard och Nicolai Howalt, "Fyret II", 2008, *How to Hunt*. © konstnärerna

Objektet

– det mest variabla hos driften

av Johan Eriksson

Enligt etablerad historieskrivning föds psykoanalysen år 1897 då Freud överger sin omhuldade förförelse- eller traumateori angående hysterins och neurosens etiologi för att i stället börja söka de yttersta förklaringsgrunderna till dessa symptom hos det lidande subjektet självt och dennes inre dynamik av konfliktfyllda krafter.¹ Psykoanalysen, med andra ord, växer successivt fram i takt med att Freud förflyttar sitt teoretiska fokus från det interpersonella till det intrapsykiska; och den antar sin klassiska form då Freud formulerar sin teori om att det psykiska lidandets etiologiska grundelement, inte introduceras från yttrevärlden genom sexuella närmanden eller regelrätta övergrepp, utan snarare står att finna i det arkaiska driftslivet med den infantila sexualiteten som dess primära manifestationsform.

Den tidiga driftläran

En traditionell och tämligen onyanserad förståelse av Freuds tidiga driftlära såsom den i formella drag läggs fram i till exempel den programmatiska uppsatsen ”Drifter och driftöden” från 1915 ser ut ungefär så här: Begreppet drift måste i grund och botten förstås i termer av retning, stimuli eller behov som ”från kroppens inre” når in i det själsliga och som till skillnad från yttre stimuli inte går att avlägsna genom flykt utan endast genom tillfredsställelse. I linje med hans vid den tiden gällande bild av det psykiska livet som en reflexapparat som lyder under ”lustprincipen” – det vill säga en apparat som automatiskt

söker tillfredsställelse i form av minskning av retning eller excitation genom motoriskt avflöde – så kan Freud vidare säga att driften är ”ett mått på det arbetskrav som lagts på det själsliga till följd av dess samband med det kroppsliga” (Freud 1915, s 115). I och med dessa initiala steg har Freud lagt den begreppsliga grunden för utvecklandet av en förståelsemodell enligt vilken det själsliga livets instanser, fenomen och funktionssätt växer fram ur det kroppsliga som ett sätt att bemästra och distribuera ”driftretningar”.

På ett formellt plan kännetecknas driften av fyra aspekter: dess ”källa”, ”tryck”, ”mål” och dess ”objekt” (Ibid. s 115f). Med driftens källa avses den somatiska process som skapar excitation och sänder retningar in i själslivet. Driftens tryck motsvaras av den energisumma som utgör måttet på den arbetsfordran som driften ställer själslivet inför. Driftens mål är alltid tillfredsställelse i form av reduktion av excitation. Och dess objekt, slutligen, är det hos vilket, eller genom vilket, driften kan uppnå tillfredsställelse.

Detta implicerar att objektet inte ursprungligen är förknippat med driften ”utan bara tilldelat den, därför att det är lämpat att möjliggöra tillfredsställelsen”. Objektet ”behöver inte vara något främmande föremål utan kan lika väl vara en del av den egna kroppen.” Under loppet av driftens levnad kan objektet ”bytas ut hur ofta som helst” och ”de mest betydelsefulla roller tillkommer denna förskjutning av driften” (Ibid., s 116). Vad Freud försöker fånga med hjälp av dessa formuleringar är själva möjligheten för driften att ha ett

Objektet är enligt Freud ”det mest variabla hos driften”. Denna grundsats i den tidiga driftläran är ett uttryck för upptäckten av en idiosynkratisk kreativitet i djupet av psykets oupplösliga relation till världen.

1. Denna artikel utgör en något modifierad version av ett föredrag som ursprungligen hölls vid Nordiska psykoanalytiska kongressen i Helsingfors 2010.

”öde”. Det vill säga att driften, i enlighet med lustprincipen, och på ofta intrikata sätt, kan hämmas, förvandlas, sublimeras och förskjutas i riktning mot en mer eller mindre tillfredsställande ”aktion” (ett symptom, en dröm, en felhandling, ett beteendemönster et cetera.) som i varje särskilt fall har karaktären av en kompromiss mellan de mer primitiva och de mer utvecklade och realitetsanpassade delarna av personligheten – delar som även de, enligt teorin, ytterst är att betrakta som resultat av drifternas öden.

Kom ihåg att vi fortfarande befinner oss inom en traditionell och tämligen onyanserad utläggning av grunddragen i Freuds tidiga driftlära, en utläggning som visserligen inte saknar textuellt stöd i Freuds skrifter och som vilar på en naturalistisk utblick på världen och implicerar en form av darwinism där psyket, kulturen och moralen utvecklas ur hämning av primitiva naturdrifter och förskjutning av deras tillfredsställelse. Driften förläggs till ett opersonligt biologiskt system och postuleras i termer av att vara en blind och naken kvantitativ tilldragelse i den fysiska världen – ”somatisk retning” – som teoretiskt får funktionen av att utgöra den ytterst kausala nivå för den psykoanalytiska vetenskapens förklaring av de psykiska fenomenens uppkomst. Och i enlighet med denna modell reduceras alltså objektet – det vill säga den yttre världen i vid mening – till blott ett medel för tillfredsställelse, urladdning eller elimination av excitation. Objektet har med andra ord ingen ursprunglig funktion i driftlivets utveckling och i formerandet av psykiska och psykopatologiska strukturer. Som det heter i *Tre avhandlingar om sexualteori* från 1905 där driftbegreppet för första gången införs i Freuds teoribygg: ”Könsdriften är antagligen till att börja med oberoende av sitt objekt och har förmodligen inte heller dess retningar att tacka för sin uppkomst” (Freud 1905, s 78).

I ”Drifter och driftöden” tio år senare kan vi läsa att objektet ”är det mest variabla hos driften” (Freud 1915:116). Denna ofta citerade mening kan sägas ha fungerat som något av en emblematiske grundsatser för dem som

anslutit sig till den grova tolkning som jag här har skisserat av den tidiga driftläran och av Freuds teoretiska utveckling efter att han förskjutit sitt etiologiska intresse från det interpersonella till det intrapsykiska. Jag tror att denna mening mycket riktigt ska förstås som en grundsatser i driftläran och att den fångar en djup insikt hos Freud. Men för att förstå djupet i denna insikt – vilket de som sällar sig till ovanstående tolkning inte kan sägas ha gjort och vilket jag inte är säker på att Freud själv heller alltid gjorde – så behöver man en annan tolkningsram. Att objektet väsentligen är ”variabelt” betyder inte att objektet är tillfälligt, godtyckligt, utbytligt och blott ”tilldelat” den intrapsykiska driften i syfte att möjliggöra tillfredsställelse eller urladdning av excitation. I stället: vad Freud ger uttryck för när han säger att objektet är det mest variabla hos driften är upptäckten av en idiosynkratisk kreativitet i djupet av psykets oupplösliga relation till världen, och denna upptäckt är själva grunden till psykoanalysens övergripande sätt begreppsliggöra det psykiska livet, det psykopatologiska lidandet och den psyko-terapeutiska behandlingen av detta. Men som sagt, först måste vi skaffa oss en annan tolkningsram.

Det intrapsykiska

Ett första steg i etablerandet av en lämpligare eller mer adekvat tolkningsram är att titta närmare på vad övergivande av förförelseteorin egentligen innebar. Ska man verkligen läsa denna rörelse i det freudianska tänkandet som att han försköt sitt teoretiska fokus från det interpersonella till det intrapsykiska? Jo, det ska man nog göra. Frågan är dock vad som egentligen menas med begreppet intrapsykisk. Ska man förstå övergivandet av förförelseteorin som att Freud försköt sitt intresse från det yttre till det inre *i rumslig mening*? Som om övergivandet av förförelseteorin i första hand innebar att det uppstod en tom plats i de psykiska symptomens etiologiska och kausala förklaringskedja som sedan fylldes upp när Freud vände sin teoretiska uppmärksamhet från en del av världen till en

annan? Och betecknar följaktligen det intrapsykiska en klass av fenomen som är inbegripen i den större klassen av världsligt varande överhuvudtaget? Vår tidigare utläggning av driftläran förutsätter att man svarar ja på dessa frågor: det psykiska lidandets patogena grundelement kommer inte utifrån i form av förförelseakter, som Freud tidigare tänkte sig, utan inifrån i form av de retningar eller den mängd av excitation som sammantaget utgör det infantila driftlivet.

En mer nyanserad förståelse av övergivandet av förförelseteorin är emellertid följande (jfr Eriksson 2008, Lear 1998, s 126ff): i förlängning av upptäckten att en sexuell förförelseakt inte är ett nödvändigt etiologiskt villkor för uppkomsten av hysteri och neuros, så insåg Freud att för att förstå det psykologiska lidandet såsom just ett psykologiskt lidande så kan inte en världslig händelse, överhuvudtaget, utgöra den yttersta kausala förklaringsgrunden. Som tänkte han: oavsett om de förförelseakter som mina patienter rapporterar om de facto har inträffat eller inte, så måste jag för att förstå deras psykologiska lidande teoretiskt och kliniskt placera mig på det psykiska eller det intentionala livets egen grund för att liksom *inifrån detta* försöka förstå den traumatiska innebörd eller mening som denna händelse (eller icke-händelse) har fått för personen i fråga och hur denna mening är konstituerad och strukturerad med utgångspunkt i personliga konstellationer av medvetna och omedvetna motiv, önskningsar, fantasier, föreställningar, försvar och så vidare.

Begreppet intrapsykisk betecknar i enlighet med detta inte en domän eller ett sakområde i den objektiva världen, utan betecknar snarare ett perspektiv eller en reflektionsnivå som i korthet innebär en förskjutning av uppmärksamhet från den erfarna *världen* till den *erfarna* världen. I denna tolkning innebar övergivandet av förförelseteorin att Freud om inte definitivt lämnade så åtminstone ordentligt destabiliserade sin naturalistiska utblick på världen (med dess karaktäristiska tredje-personsperspektiv utifrån vilken verklighetens djupast liggande nivå och ytterst förklaringsgrund utgörs av psykiska och fysiska

entiteter och händelser inlemmade i den naturliga ordningens kausalitet) för att bli psykolog i ursprunglig mening. Det är förstås ingen slump att övergivandet av förförelseteorin sammanföll med att Freud gav upp sina tidiga försök att konstruera en fysiologisk psykologi baserad på neuronernas interaktioner (Freud 1895) för att i stället börja tillstå att de psykiska fenomenen bara kan ges en psykologisk förklaring. Som det heter i hans introduktionsföreläsningar i Wien från 1915–1917: psykoanalysen måste ”stå fri gentemot alla för den väsensfrämmande föreställningar av anatomisk, kemisk och fysiologisk natur. Den måste arbeta med rent psykologiska hjälpbegrepp, och just därför, fruktar jag, kommer den till en början att förefalla er främmande” (Freud 1915–1917, s 30f).

Trots att det finns många liknande programmatiska uttalanden i Freuds skrifter bör man inte förglömma att han hade sina intellektuella rötter i naturvetenskapen och att han i sina psykoanalytiska teorier har en tendens att tämligen oreflekterat vackla mellan ett psykologiskt inifrån-perspektiv och ett naturalistiskt utifrån-perspektiv – något som inte minst blir tydligt i hans tankar kring drifternas konstitutiva funktion i det psykiska livet. Men då implicerar detta vacklande att den tidiga driftläran innehåller en annan uppsättning tankar och formuleringar än de vi hittills har fokuserat på, och utifrån vilka man kan arbeta fram en alternativ läsning i enlighet med vilken begreppet drift är ett strikt intrapsykiskt begrepp i den mening som vi nu har etablerat, det vill säga ett begrepp som inte betecknar en entitet i en inre eller yttre värld, utan snarare försöker fånga en meningsmässigt konstitutiv struktur i själva den psykologiska erfarenheten av världen. Och, vill jag hävda, det är först utifrån en sådan tolkning som man kan förstå den djupare innebörden i psykoanalysens grundsats att objektet ”är det mest variabla hos driften”. Låt oss därför återvända till Freuds initiala driftlära, men nu alltså med utgångspunkt i en uppsättning formuleringar som löper parallellt med dem kring vilka vi mejslade fram vår tidigare utläggning – och det som närmast följer är egentligen inga teoretiska

Trine Søndergaard och Nicolai Howalt, "Viderne", 2007, *How to Hunt*. © konstnärerna

nyheter utan har, åtminstone till vissa delar, tidigare behandlats av till exempel Paul Ricoeur (1970, s 115–159), Max Schur (1967), Hans Loewald (1971), Jean Laplanche (1976, s8-24, 1999) och Jonathan Lear (1990, s 120–155).

Från instinkt till drift

Om man läser Freuds teorier som att de exklusivt tematiserar erfarenhetslivets meningsmässigt eller psykologiskt konstitutiva organisation måste begreppet drift beteckna en dynamisk kraft i detta liv, och inte beteckna någonting som så att säga angriper erfarenhetslivet utifrån (somatisk retning). I en ofta citerad formulering säger Freud att vi med begreppet drift inte menar annat än ”den psykiska representationen av en kontinuerligt flödande, inre somatisk retringskälla” (Freud 1905, s 94). Och tio år senare kan vi läsa att driften framstår ”som ett gränsbegrepp mellan själsligt och somatiskt, som psykisk representant för de retningar som härrör från kroppens inre” (Freud 1915, s 115). Att begreppsloggöra driften som psykisk representant, och inte som somatisk retning, innebär emellertid inte att man lämnar kroppen och naturen bakom sig för att i stället rikta sitt teoretiska intresse mot någon eterisk sfär som kallas psyket. Snarare handlar det om att tematisera kroppen som inifrån och intentionalt levd kropp till skillnad mot kroppen som en opersonlig entitet i världen.

Men hur ska vi nu förstå driften i egenskap av att vara en ”psykisk representant”? Låt oss återvända till Freuds första teorier kring framväxten av det psykiska livets instanser och funktionssätt, men denna gång i en något mer nyanserad version.

Från och med 1905 tänker sig alltså Freud att driften som psykisk representation utgör det psykiska livets yttersta kraftkälla. Innan driftbegreppet etableras talar Freud i stället i termer av önskningsar och önskeimpulser. I *Drömtydning* från år 1900 heter det att ”ingenting annat än en önskan kan driva vår psykiska apparat att arbeta” (Freud 1900, s 510). Detta bör förstås mer som en väsensinsikt än som en empirisk upptäckt: för att den psykiska

apparaten skall vara just en psykisk och inte en mekanisk apparat förutsätts väsentligen att dess drivkraft är av motivationell och inte av kausal karaktär. Men önskan eller driften såsom motivationella krafter måste – återigen: väsentligen – ha vissa psykiska förutsättningar, förutsättningar vilkas framväxt teorin artikulerar i termer av den psykiska apparatens förhistoria.

I moderlivet, föreställer sig Freud, tillfredställs de naturliga behoven i samma takt som de uppkommer. I ljuset av detta innebär födseln att spädbarnet för första gången konfronteras med otillfredsställda behov, det vill säga för första gången blir mottagare av inre retningar som rubbar den jämvikt som det nu kommer att handla om att återställa – idealt sett genom motoriskt avflöde. Vid detta stadium finns det inte någonting sådant som en önskan. Det späda barnet har ännu inte utvecklat någon psykisk apparat och fungerar i stället i enlighet med reflexapparats schema.

Uppkomsten av förmågan att önska, och därmed det första steget mot utvecklandet av en psykisk apparat, förutsätter att barnet ”på något sätt” och ”med främmande hjälp” upplever tillfredsställelse som upphäver den inre excitationen (Freud 1900, s 509) – konkret: modern kommer till undsättning och bibringar tillfredsställelse genom att företrädesvis ge bröstet och skänka värme. Denna upplevelse eller varseblivning etablerar enligt teorin ”minnesspår” av det tillfredsställande objektet och situationen, minnesspår som nästa gång de inre retningarna pockar på uppmärksamhet, och ”tack vare den etablerade förbindelsen”, kommer att uppväcka en psykisk impuls att återuppleva situationen för tillfredsställelsen. Och, fortsätter Freud, ”[d]et är en sådan impuls vi kallar önskan” (Ibid., s 509).

När han några år senare introducerar sitt driftbegrepp återkommer denna tankefigur för önskans ontogenes, fast nu i termer av hur de infantila sexualdrifterna uppkommer genom att ”ansluta sig till” eller ”luta sig mot” (*Anlehnung*) vad Freud vid den tiden kallar för självbevarelsedrifterna, det vill säga de primära behoven eller livsfunktionerna. Tanken är ungefär att den infantila sexualite-

ten uppkommer som en biprodukt genom den lust som erhålls vid tillfredsställandet av de primära behoven. Amningen, till exempel, tillfredsställer inte bara spädbarnets behov av näring, utan intimt förknippat med detta är också den lustfyllda upplevelsen av läpparnas och munnens stimulans vid sugandet på bröstet och intagandet av den varma mjölken. På så vis förses sexualiteten med en erogen zon, en riktning och ett objekt, och så småningom avskiljs driften efter upprepning av den sexuella tillfredsställelsen från behovet av näringsupptag. Alltså (och här är kopplingen till minnesspårens funktion i den tidigare modellen för önskans ontogenes): ”det snuttande barnets handling förorsakas av sökandet efter en – redan upplevd och nu ihågkommen – lust” (Freud 1905, s 104).

Läst som empiriska beskrivningar av den evolutionära utvecklingen från fysiologisk reflexapparat till psykologiskt liv – eller som empiriska beskrivningar av utvecklingen från somatiska retningar till önskningar och drifter som psykiska representationer – är förstås dessa teoretiska spekulationer föga övertygande. Men det faktum att Freuds teorier exklusivt växte fram med utgångspunkt i det kliniska material som bibringades av hans vuxna analysander, och inte med utgångspunkt i experimentell utvecklingspsykologi, borgar för en annan läsning. Freuds teori kring önskans och driftens ontogenes är en inifrån formulerad rekonstruktion av vad som skulle kunna kallas för dessa själsliga krafters ”psykologik” – alltså en (psyko)logisk rekonstruktion förklädd till empirisk utvecklingshistoria. Och tolkad som sådan måste den ”upplevelse av tillfredsställelse” som Freud postulerar tänkas i termer av en veritabel läroerfarenhet i den fenomenologiska och hermeneutiska filosofins mening, det vill säga som något av en omkastning i medvetandet med den närmast magiska förmågan att etablera de aprioriska eller meningsmässiga möjlighetsvillkoren för ett psykologiskt driftliv, en omkastning som därmed negerar och upphäver det föregående ”medvetandestadiet” som en från och med detta ögonblick för alltid otillgänglig naivitet.

För vad är det egentligen som händer: upplevelsen av tillfredsställelse genererar *minnesspår* som nästa gång de inre retningarna pockar på uppmärksamhet möjliggör en *föreställning* av det tillfredsställande objektet och situationen, en föreställning som i sin tur möjliggör önskan eller driften som en intentional *sträckning* i riktning mot uppfyllelse. Kort sagt, vad Freud här introducerar är inget mindre än rudimentära former av tid, historia och värld, men inte som objektiva och mätbara storheter, utan som immanenta och levande erfarenhetsstrukturer i den psykiska apparaten. Den upplevelse av tillfredsställelse som Freud postulerar måste med andra ord tänkas som något av en metaboliseringsprocess som transformerar kvantitativa retningar till kvalitativa upplevelser och etablerar en kontext eller en meningsorganisation som innebär uppkomsten av ett levande och närvarande ”nu” som väsentligen är interfolierat med ett levande ”inte längre” och ett levande ”ännu inte”. På så vis tänker sig Freud etablerandet av själva livsrummet för någonting sådant som drift i egenskap av att vara en psykisk representation, där ”representation” inte bör tänkas som en isolerad idé eller föreställning, utan snarare som en motivationell drivkraft med riktning och orienteringspunkter i en tidslig och till att börja med arkaiskt konstituerad värld eller fantasmatiskt konstituerat betydelsesammanhang.

Under Freuds levnad genomgår driftläran som bekant många utvecklingsfaser, något jag här inte närmare kommer att gå in på. Vad jag i stället är ute efter är alltså hur han initialt artikulerar den interna logiken för själva begreppet drift, en logik som utgör möjlighetsvillkoret för den senare utvecklingen av driftläran och som framför allt möjliggör Freuds stora bidrag till vår förståelse av människan: hans införande av tanken på ett omedvetet *psykologiskt* liv vars yttersta och ursprungliga drivkrafter är av *motivationell* karaktär.

Som bland andra Laplanche (1976) har lärt oss att uppmärksamma kan vi därför inte likställa begreppet drift med begreppet instinkt i det freudianska teoribyggget. En

instinkt föreställer sig Freud som en nedärvd animalisk drivkraft som är oupplösligt förknippad med ett preformerat beteendemönster med fastställt mål och fixerat objekt. Den psykologiska driften, däremot, har en om än inte fullständigt tygellös så åtminstone stor portion plasticitet vad gäller mål (dess specifika sätt att vinna tillfredsställelse) och objekt. Och detta har förstas sin grund det faktum att driften utvecklas i och i takt med den metaboliseringsprocess som representerar den gradvisa övergången från det funktionella till det libidinösa registret, det vill säga övergången till representationens, meningens och fantasins register. Här, i denna sfär av psykisk realitet, blir driften så att säga underkastad en mental aktivitet vars grundform är av *associativ* och inte mekanisk karaktär. Eller: trafiken i den psykiska apparaten blir allt igenom *psykodynamisk*.

I Freuds tidiga modell ser det ut ungefär så här: när drifterna i det omedvetna systemet – drifter som inom ramen för en arkaisk meningsskontext strävar efter tillfredsställelse i riktning mot vissa fantasmatiskt konstituerade objekt – när dessa drifter stöter på motstånd från de mer utvecklade, realitetsanpassade och tidsenligt orienterade psykiska systemen, så förskjuts driftens intensitet och laddning till vissa element i dessa system som står i en eller annan associativ meningförbindelse med de föreställningar och objekt som driften ursprungligen var förknippade med. På så vis skapas de betydelseladdade ”driftsderivat” som, givet att de genom associativa förvrängningar och inskjutna mellanled har avlägsnat sig tillräckligt långt från sitt ursprung, utan problem kommer att få undslippa censuren och därmed kan fungera som det i relation till vilka de arkaiska och omedvetna driftimpulserna kan omsättas i mer eller mindre förtäckt tillfredsställande aktioner (drömmar, symptom, felhandlingar, beteendemönster et cetera.).

Denna associativa psykodynamik implicerar i sin tur en annan och den kanske mest väsentliga skillnaden mellan instinkt och drift i den psykoanalytiska teorin. Medan instinkterna endast kan tillfredsställas reellt, så kan drifterna till viss del – närmare bestämt för de

omedvetna och icke realitetsanpassade delarna av psyket – tillfredställas *imaginärt*, eller som Freud säger: ”hallucinatoriskt”. Med andra ord bör man tänka den psykiska apparatens drifttillfredsställelse mer i termer av imaginär uppfyllelse av tom intention (”önskeuppfyllelse” eller ”varseblivningsidentitet”) än i termer av reduktion av excitation och retning. Och i kraft av denna modell för drift- eller önsketillfredsställelse kan Freud alltså utveckla sin centrala drömteori i enlighet med vilken den manifesta drömmen i varje särskilt fall innebär tillfredsställelse av en eller flera drift- eller önskeimpulser. Därefter, och i linje med denna teori, kan han också börja tänka de psykiska symptomen som en form av drömmar, det vill säga som mer en form av motivstyrda och hallucinatoriskt tillfredsställande ”handlingar”, än som kausalt determinerade ”händelser”.

Med detta sagt har vi redan börjat utveckla ett svar på frågan hur man närmare ska förstå den tidiga driftlärans grundsats att objektet ”är det mest variabla hos driften”.

Det variabla objektet

Enligt den grova tolkning som jag inledningsvis skisserade innebär denna grundsats att objektet är 1. tillfälligt, 2. godtycklig, 3. utbytbar och 4. blott tilldelat den intrapsykiska driften i syfte att möjliggöra tillfredsställelse eller urladdning. Utifrån det teoretiska ramverk som nu etablerats kan vi förhoppningsvis se att samtliga dessa adjektiv är opassande när det kommer till att förstå vad som egentligen döljer sig bakom begreppet ”variabelt”.

För att börja med tanken att objektet blott skulle vara tilldelat driften, och inte ett immanent och konstitutivt moment i densamma, så kan man säga att denna tanke förutsätter en naturalistisk utblick utifrån vilken man föreställer sig objektet och driften som två världsligt givna storheter, och utifrån vilken man därmed kan ställa frågan huruvida de ursprungligen är förknippade med varandra eller inte. Om man däremot intar ett intrapsykiskt perspektiv – alltså placerar sig på det psykiska livets egen grund och därifrån

tematiserar vad som inom psykoanalysen har kommit att kallas för konstitutionen av den psykiska realiteten – så kan varken driften eller objektet tänkas som givna och separata storheter, utan måste i stället tänkas som psykiska strukturer eller meningsenheter som differentieras fram och konstitueras i en och samma organisationsprocess (jfr Loewald 1971, s 129). Och som vi sett är det just i sådana termer Freud rekonstruktivt arbetar fram sin initiala (psyko)logiska teori kring önskans, driftlivets och därmed den betydelsefulla världens ontogenes i barnets initiala erfarenheter av tillfredsställelse.

Hur erfarenhetslivet inleder sin konstitutionsprocess i barnets tidiga relation till sina primära objekt har som bekant varit ett centralt tema i psykoanalytisk teori under de senaste decennierna. Men fröet till denna teoriutveckling, eller själva öppnandet av dess spelrum, hittar vi alltså redan i Freuds första formuleringar av sin önsket teori och sin driftlära. En ”tillräckligt god mor” (för att tala med Winnicott) kommer i sin empatiska och omvårdande interaktion med barnet, och i kraft av sin högre psykiska organisationsnivå, att så att säga samla ihop barnets ännu splittade och ointegrerade behov, instinkter och reflexiva yttringar för att därmed föda fram en rudimentär psykisk drifts-, världs- och objektsorganisation inom vilken någonting sådant som motivationell riktning, mål och innebörd kan existera och utifrån vilken den dynamiska utvecklings- och differentieringsprocess vi kallar för ett mänskligt liv, med alla dess manifestationer, kan ta sitt avstamp.

Detta innebär vidare att det som Freud kallar för driftens öde – det vill säga dess förvandling och förskjutning i riktning mot objekt i relation till vilka den på olika sätt kan finna tillfredsställelse – inte kan tänkas som någonting som liksom händer en färdigkonstituerad och i grunden objektlös drift. I stället bör man tänka sig driftens öde just i termer av en dynamisk utvecklings- och differentieringsprocess som närmare bestämt innebär att den meningsmättade drift/objekt-konstellationen förvandlas, formas och vinner en organisatorisk karaktär som vi i vissa

fall skulle beskriva som sund, och som i andra fall förstås kan resultera i det starkt psyko-neurotiska lidande som vi i olika former möter i den kliniska praktiken.

Men, kan man fråga sig, om vi nu accepterar att objektet är ett immanent och konstitutivt moment i driften, och inte någon blott tilldelad extern pol för avflöde av excitation, hur går det här resonemanget till exempel ihop med vad Freud talar om som den objektlösa autoerotiken som ett initialt stadium i de infantila sexualdrifternas utveckling, ett stadium som barnet enligt teorin i normala fall lämnar för att finna ett kärleksobjekt utanför sig själv?

Som Jonathan Lear har påpekat är detta ett tydligt exempel på hur Freuds teorier tämligen oreflekterat vacklar mellan vad vi tidigare talat om som ett psykologiskt inifrån-perspektiv och ett naturalistiskt utifrån-perspektiv (Lear 1990, s 128-132, jfr också Laplanche/Pontalis 1968, s 15f). Endast från en extern synvinkel kan man på basis av det faktum att barnet suger på sin egen tumme dra slutsatsen att denna aktivitet är att karaktärisera som autoerotisk och objektlös. Men sedd inifrån den psykiska realitetens sfär – alltså sedd ur perspektivet av vilken psykisk betydelse tumsugning faktiskt har för barnet – antar saker och ting en annan skepnad. Givet att de infantila sexualdrifterna, till exempel den orala partialdriften, uppkommer genom att ansluta sig till de primära behoven eller livsfunktionerna, till exempel amningen, och givet att denna anslutning, som vi sett, måste föreställas som en veritabel metaboliseringsprocess som förser driften med en erogen zon, en riktning och ett objekt, så är inte barnets tumsugning rätt och slätt objektlös, utan måste i stället tänkas i termer av att vara en akt som vinner sin innebörd och sin tillfredsställande karaktär genom att ha en psykisk, fantasmatisk eller associativ resonansbotten i en arkaisk sexuell objektförbindelse.

Vägen från bröstet till tummen och vidare till genitala kärleksobjekt följer med andra ord det vi är bekanta med som primärprocessens förbindelser av lösa associationer, och därför kan alltså barnet imaginärt finna det

Trine Søndergaard och Nicolai Howalt, "Syvminuters Säten", 2008, *How to Hunt*. © konstnärerna

tillfredsställande bröstet i någonting annat än själva bröstet. Och därför kan Freud med några ofta citerade formuleringar säga (och här vacklar han tillbaka och intar återigen den psykiska realitetens perspektiv): ”Det är inte utan goda skäl som barnets sugande på modersbröstet har blivit förebildligt för varje kärleksförhållande. Att finna objektet är egentligen att återfinna det” (Freud 1905, s 139).

Vidare betyder detta att objektet inte i någon fas av driftens utvecklings- och organisationsprocess kan begreppsliggöras som ”tillfälligt” eller ”godtyckligt”. Endast från ett externt perspektiv – eller om man i sin analys nöjer sig med att inte fiska djupare än på sekundärprocess-tänkandets grunda vatten – så kan successionen av objekt framstå som tillfällig och godtycklig. En idealt sett fullständig analys skulle däremot avslöja, om än inte en sträng logik, så åtminstone en logik – primärprocessens arkaiska logik – i den följd av objekt och uttrycksformer som driften väljer att realisera sig i. Som det heter med en programmatisk formulering i en av Freuds berömda fallstudier: ”Godtycke förekommer överhuvudtaget inte i det psykiska” (Freud 1909, s 244).

Det är förstås i kraft av primärprocessens logiska struktur som Freud kan tala om objektet som ett i varje särskilt fall laddat ”driftderivat”, och därmed har han också öppnat upp det aprioriska spelrummet för att meningsfullt kunna använda teoretiska begrepp som ”driftutveckling” och ”driftens utvecklingshistoria” (Freud 1915, s 123). För faktum är att begrepp som ”utveckling” och ”utvecklingshistoria” väsentligen förutsätter att driften så att säga opererar inom ramen för den tidliga struktur som kännetecknar varje förbindelsekedja som har en associativ eller motivationell och inte mekanisk karaktär; det vill säga den tidliga struktur där, som vi tidigare sett, varje levande ”nu” väsentligen är interfolierat med ett levande ”inte längre” och ett levande ”ännu inte”. Vore det inte för denna tidliga grundform skulle driftlivets psykiska trafik inte ha någon koherent skeende- eller sammanhangsstruktur inom vilken det meningsfullt kan existera sådana moment som brott, fixeringar, regressioner, omvänd-

ningar, avlänkningar, förtätningar, förskjutningar et cetera. I stället vore då driftlivet, sammantaget, på sin höjd ett knippe eller en summa av frikopplade, momentana och efter varandra ankommande och försvinnande händelser eller energetiska impulser.

Att objektet inte i någon utvecklingsfas eller i någon av driftens manifestationsformer kan beskrivas som godtyckligt och blott tilldelat driften innebär alltså att alla psykiska fenomen och yttringar har en *historia*. Där naturvetenskaperna har ”fall”, där har den psykoanalytiska vetenskapen ”fallhistorier” (Ricoeur 1981, s 267). Detta implicerar slutligen att det vi tidigare talat om som att driftens objekt är ”utbytbar” närmare bestämt ska förstås som ett uttryck för att driftlivet väsentligen har en inneboende strukturell kreativitet.

Så här: i och med att det omedvetna driftlivet utgörs av ofta motstridiga men ändå ändamålsinriktade processer som vinner riktning i relation till tidligt konstituerade orienteringspunkter – orienteringspunkter som på en rudimentär nivå alltså fungerar som det i relation till vilka processernas inre rörelser organiserar sig – så måste dessa rörelser (brott, fixeringar, regressioner, omvändningar, avlänkningar, förtätningar, förskjutningar et cetera.) beskrivas, om än inte som fullödiga handlingar i enlighet med sekundärprocess-tänkandets måttstockar, så åtminstone i termer av att vara *aktiviteter* som till sin grundform är *kreativa*. Denna kreativa grundform är helt enkelt förutsättningen för att psykoanalysen ska klassificera en process som just psykisk, och inte som blott ett av instinkter determinerat beteende. Och därför, enligt den freudianska teorin, existerar det överhuvudtaget inte någonting sådant som ett övergripande och lagbundet ”hur psyket egentligen fungerar” – vilket förstås har vidlyftiga konsekvenser för utarbetandet av de filosofiska frågeställningar som rör psykoanalysens vetenskapsteori.

Avslutning

Sammantaget, och enligt den läsning som här har presenterats, kan man säga att formulering-

en om objektets väsentliga variabilitet kan förstås som något av en metapsykologisk transcendent grundsat med hjälp av vilken Freud i sin tidiga driftlära försöker fånga själva möjlighetsvillkoren, inte bara för psykoanalysens övergripande sätt begreppsliggöra det psykiska livet, dess utveckling och formationen av det psykoneurotiska lidandet, utan också, därmed, för psykoanalysens kliniska behandlingsmetod och dess terapeutiska potential.

I grova drag: i kraft av att objektet är ett immanent och konstitutivt moment i driften så kan analytikern inom ramen för den kliniska processens överföringssituation så att säga bjudas in och undan för undan ta plats i den meningsmättade och mångbottnade drift/värld-konstellation som det neurotiska lidandet i varje särskilt fall utgör för att *inifrån* denna konstellation bidra till dess reorganisation eller omstrukturering.

I kraft av att den följd av objekt och uttrycksformer som driften realiserar sig i aldrig är godtycklig eller tillfällig, utan alltid

har en (psyko)logisk utvecklingshistoria, så kan det analytiska arbetet i överföringsmatrisen anta karaktären av en arkeologi vars huvudsakliga instrument vi känner till som de fria associationernas metod – associationer som alltså endast på ytan framstår som obundna och fria.

Och i kraft av att objektets utbytbarhet närmare bestämt är ett uttryck för kreativiteten hos de psykiska aktiviteter som organiserar driften tillfälliga uttrycksformer, så kan psykoanalysens huvudsakliga terapeutiska interventioner utgöras av *tolkningar*, det vill säga sådana interventioner som väsentligen förutsätter att den aktivitet och de uttryck som tolkas är *personligt motiverade* – vilket förstås inte innebär att de nödvändigtvis är medvetna och inom den individuella personens kontroll, men som innebär att de har en existensform som möjliggör att de *principiellt* och *potentiellt* kan approprieras i och som första-person.

Litteratur

- ERIKSSON, J. (2008): "Illusionen om det inre – Freud och upptäckten av den psykiska verkligheten". *Divan* nr 1–2/2008.
- FREUD, S. (1895): *Utkast till en psykologi*. S.Skr III. Stockholm: Natur och kultur 1997.
- (1900): *Drömydning*. S.Skr II. Stockholm: Natur och kultur 1996.
- (1905): *Tre avhandlingar om sexualteori*. S.Skr V. Stockholm: Natur och kultur 1998.
- (1909): *Analys av en femårig pojkes fobi*. S.Skr VI. Stockholm: Natur och kultur 2003.
- (1915): "Drifter och driftlöden". S.Skr IX. Stockholm: Natur och kultur 2003.
- (1915–1917): *Föreläsningar i Wien 1915–1917*. S.Skr I. Stockholm: Natur och kultur 1996.
- LAPLANCHE, J. (1976): "The Order of Life and the Genesis of Human Sexuality". *Life and Death in Psychoanalysis*. Baltimore/London: The John Hopkins University Press.
- LAPLANCHE, J./PONTALIS, J.B. (1968): "Fantasy and the Origins of Sexuality". *The International Journal of Psychoanalysis* 49.
- LEAR, J. (1990): *Love and its Place in Nature*. New Haven/London: Yale University Press.
- (1998): "The Introduction of Eros: Reflections on the Work of Hans Loewald". *Open Minded. Working out the Logic of the Soul*. Cambridge: Harvard University Press.
- LOEWALD, H. (1971): "On motivation and Instinct Theory". *The Essential Loewald. Collected Papers and Monographs*. Hagerstown/Maryland: University Publishing Group 2000.
- RICOEUR, P. (1970): *Freud and Philosophy. An Essay on Interpretation*. New Haven: Yale University Press.
- (1981): "The Question of Proof in Freud's Psychoanalytic Writings". *Hermeneutics and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHUR, M. (1967): *The Id and the Regulatory Principles of Mental Functioning*. London: The Hogarth Press/The Institute of Psycho-analysis.